

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-75>

УДК 338:658

НАСРУЛЛАЄВ Раван

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

<https://orcid.org/0009-0006-0030-3062>

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена аналізу та оцінці впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на рівень економічної безпеки підприємства, визначенню найбільш критичних ризиків та загроз.

Встановлено, що рівень економічної безпеки підприємства є результатом комплексної взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів.

Визначено, що зовнішнє середовище формує умови функціонування підприємства, зокрема через економічну ситуацію в країні, рівень конкуренції, державне регулювання, доступ до фінансових ресурсів та вплив глобальних ринків. Внутрішні фактори, у свою чергу, визначають здатність підприємства ефективно реагувати на виклики, що включає фінансову стійкість, якість управління, інноваційний потенціал, кадровий ресурс та рівень організаційної культури.

Обґрунтовано, що забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства потребує інтегрованого підходу, який поєднує постійний моніторинг зовнішнього середовища з оптимізацією внутрішніх ресурсів, що дозволить підвищити конкурентоспроможність та стійкість підприємства в умовах динамічного ринку.

Ключові слова: внутрішні фактори, зовнішні фактори, економічна безпека, конкурентне середовище, підприємство, фактори впливу.

NASRULLAYEV Ravan

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

THE INFLUENCE OF EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS ON THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF AN ENTERPRISE

The article is devoted to analyzing and assessing the influence of external and internal factors on the level of economic security of the enterprise, as well as identifying the most critical risks and threats.

It is proven that in modern conditions of a turbulent environment, ensuring the economic security of enterprises is particularly relevant, as the stability and competitiveness of business entities directly depend on their ability to respond effectively to a complex array of external and internal challenges.

It is established that the level of economic security of an enterprise is the result of a complex interaction of external and internal factors. It is determined that the external environment shapes the conditions for an enterprise's functioning, particularly through the country's economic situation, the level of competition, state regulation, access to financial resources, and the influence of global markets. Internal factors, in turn, determine the enterprise's ability to effectively respond to challenges, which include financial stability, quality of management, innovative potential, human resources, and the level of organizational culture.

The results of the analysis revealed that the key threats to economic security include reduced solvency, supply instability, exchange rate fluctuations, increased production costs, and reduced demand for products. At the same time, timely identification of risks, implementation of a monitoring system, and use of adaptive management strategies can significantly reduce the impact of negative factors. It is substantiated that ensuring an adequate level of economic security for an enterprise requires an integrated approach that combines constant monitoring of the external environment with optimization of internal resources, thereby increasing the competitiveness and stability of the enterprise in a dynamic market.

Keywords: internal factors, external factors, economic security, competitive environment, enterprise, influencing factors.

Стаття надійшла до редакції / Received 01.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 27.08.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах турбулентного середовища питання забезпечення економічної безпеки підприємств набуває особливої актуальності, оскільки стабільність та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання безпосередньо залежать від здатності ефективно реагувати на комплекс зовнішніх і внутрішніх викликів.

Економічна безпека підприємства формується як результат взаємодії факторів різної природи: політичних, правових, соціально-економічних, технологічних, екологічних тощо. Зовнішні фактори (коливання макроекономічних показників, зміни в законодавстві, геополітичні конфлікти, глобальні кризи, санкційний тиск та трансформація ринкових умов) можуть мати прямий чи опосередкований дестабілізуючий вплив на виробничу, фінансову та кадрову діяльність підприємства.

Водночас внутрішні фактори, до яких належать структура управління, якість стратегічного планування, рівень інноваційного потенціалу, фінансової дисципліни, ресурсного забезпечення та корпоративної культури, визначають адаптивність суб'єкта господарювання до несприятливих зовнішніх

обставин. Саме сукупна дія цих факторів формує ризиковий профіль підприємства та визначає межі його економічної життєздатності в довгостроковій перспективі.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання формування, впливу та ефективності системи економічної безпеки підприємства досліджувалися багатьма науковцями (Т. Васильців, Н. Васюткіна, А. Дідик, А. Ковалевська, Л. Малюта, Ю. Міронова, О. Мірошніченко та ін.). Проте в умовах постійних змін та необхідності адаптації до сучасних викликів виникає потреба у безперервному виявленні та оцінюванні впливу різних факторів на цю систему, що зумовлює зростання актуальності даної проблематики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є аналіз та оцінка впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на рівень економічної безпеки підприємства, визначення найбільш критичних ризиків та загроз.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У процесі забезпечення економічної безпеки підприємства ключовим етапом є ідентифікація та класифікація факторів, що зумовлюють її рівень. Аналіз наукових джерел [2, 3, 5, 9, 10] та практичний досвід господарюючих суб'єктів свідчать про доцільність поділу факторів на дві основні групи: внутрішні (контрольовані підприємством) та зовнішні (неконтрольовані підприємством). Такий підхід дає змогу комплексно оцінити вплив середовища на економічну стійкість суб'єкта господарювання.

Внутрішні фактори є результатом управлінської діяльності підприємства і безпосередньо залежать від рішень його керівництва. До цієї групи належать: фінансова стабільність та структура капіталу, рівень ліквідності, платоспроможності та рентабельності, ефективність системи управління, якість стратегічного планування, стан внутрішнього контролю й аудиту [7]. Важливою складовою внутрішніх чинників є також кадровий потенціал, рівень кваліфікації персоналу, корпоративна культура, інноваційна спроможність, технічна оснащеність, рівень автоматизації та цифровізації бізнес-процесів. З огляду на те, що ці елементи можуть бути оптимізовані або змінені в межах компетенцій підприємства, вони розглядаються як об'єкти цілеспрямованого управління.

Зовнішні фактори, навпаки, формуються поза межами підприємства та не піддаються його безпосередньому впливу. Серед них домінують макроекономічна ситуація в країні, геополітична стабільність, рівень інфляції, валютний курс, податкове та правове регулювання, політичні ризики, доступ до джерел фінансування, стан банківської системи [1]. Значущими є й умови міжнародної торгівлі, санкційна політика, кон'юнктура зовнішніх ринків, рівень конкуренції, екологічні вимоги, імплементація ESG-стандартів. Крім того, до зовнішніх чинників відносяться й соціальні аспекти – демографічні тенденції, рівень безробіття, трудова мобільність, соціальна напруга.

У контексті нашого дослідження доцільно підкреслити, що саме співвідношення контрольованих і неконтрольованих факторів формує структуру ризиків, притаманних діяльності підприємства, та зумовлює вибір відповідних інструментів управління безпекою (рис. 1).

Такий підхід є відповіддю на сучасні виклики, пов'язані з високою турбулентністю макроекономічного середовища, геополітичною нестабільністю, глобалізаційними процесами та технологічними трансформаціями.

На відміну від традиційних моделей, де внутрішні і зовнішні чинники розглядаються окремо, запропонована концепція дозволяє аналізувати їхню взаємодію як єдиний механізм забезпечення економічної стійкості підприємства. Внутрішні ресурси – такі як фінансова стійкість, інноваційна активність, управлінська компетентність і кадровий потенціал – розглядаються не лише як характеристика поточного стану підприємства, а як активні компенсаторні механізми.

Фінансова стійкість підприємства здатна нейтралізувати вплив зовнішніх шоків, зокрема коливань валютного курсу, інфляційних ризиків або змін у податковій політиці. Управлінська компетентність дає змогу швидко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, впроваджувати антикризові заходи та адаптувати стратегію підприємства до нових умов.

Інноваційний розвиток виступає важливим засобом диверсифікації ризиків шляхом створення нових продуктів, освоєння нових ринків і підвищення конкурентоспроможності. Кадрове забезпечення, зокрема рівень кваліфікації та мобільності працівників, підвищує здатність підприємства адаптуватися до технологічних змін і нових вимог ринку [6].

Запропоноване удосконалення передбачає формування структурно-логічної моделі взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, що дозволяє визначити ступінь компенсаторного впливу кожного внутрішнього ресурсу на конкретні групи зовнішніх загроз.

Внутрішні фактори, за умови їх якісної оцінки та ефективного регулювання, можуть бути використані як компенсаторні механізми щодо дії зовнішніх загроз. Водночас, надмірна залежність від зовнішнього середовища без належної адаптивності внутрішніх процесів здатна істотно підвищити рівень економічної вразливості підприємства.

Рис 1 Вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на економічну безпеку підприємства

Джерело: складено автором.

Обґрунтоване розмежування чинників за критерієм контрольованості дозволяє вибудовувати дієві підходи до оцінювання ризиків, стратегічного планування та формування механізмів економічної безпеки на рівні суб'єкта господарювання.

Внутрішні фактори відіграють фундаментальну роль у забезпеченні економічної безпеки підприємства, оскільки вони формуються та контролюються безпосередньо його керівництвом. Саме ці чинники здатні бути джерелом як потенційних загроз, так і резервів стабільного розвитку. До внутрішніх факторів належать фінансово-економічні показники, управлінські характеристики, кадрові ресурси, інноваційний потенціал, технічне забезпечення та структура продукції [8]. Вивчення та управління цими чинниками дозволяє формувати ефективну систему протидії ризикам.

Одним із ключових внутрішніх чинників є фінансова стабільність, що характеризується рівновагою між доходами та витратами, наявністю фінансових резервів, здатністю підприємства своєчасно виконувати зобов'язання. Вона визначає здатність підприємства функціонувати у довгостроковій перспективі, не втрачаючи платоспроможності.

Крім фінансових показників, важливу роль відіграє ефективність управлінських процесів. Вона визначається якістю стратегічного та оперативного планування, координації дій, контролю, прийняття рішень та їх реалізації. Високий рівень управлінської ефективності дозволяє своєчасно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

Особливу увагу слід приділити кадровому потенціалу підприємства. Кваліфіковані працівники, їхня компетентність, мотивація та здатність до навчання визначають ефективність реалізації стратегії підприємства [4].

Крім того, інноваційний потенціал підприємства обумовлює його здатність адаптуватися до змін, впроваджувати нові технології, продукти, процеси. Інноваційно активне підприємство є менш вразливим до зовнішніх ризиків. Формування позитивної корпоративної культури сприяє підвищенню згуртованості колективу, покращенню комунікацій та лояльності персоналу, що, у свою чергу, підвищує загальну стійкість підприємства.

Не менш важливою є матеріально-технічна база, яка включає обладнання, інфраструктуру, технології, програмне забезпечення. Її сучасність і відповідність потребам виробництва прямо впливає на конкурентоспроможність і стабільність діяльності. Рівень автоматизації та цифровізації виробничих і управлінських процесів забезпечує підвищення ефективності, зниження витрат, точність даних і оперативність управлінських рішень.

Слід зазначити, що сприятливий психологічний клімат та ефективна внутрішня комунікація також відіграють роль у підтримці економічної безпеки, особливо в періоди трансформацій чи криз. Організаційна структура підприємства має бути гнучкою та відповідати сучасним управлінським підходам. Жорсткі ієрархії знижують швидкість реагування на зміни.

Отже, внутрішні фактори формують основу економічної безпеки підприємства. Їх системна оцінка та постійне вдосконалення є необхідною умовою стійкості до зовнішніх викликів.

Комплексний підхід до управління внутрішніми ресурсами дає змогу створити ефективну модель функціонування підприємства в умовах турбулентного середовища. Варто підкреслити, що саме внутрішні фактори, за умови їхнього належного використання, здатні компенсувати негативний вплив зовнішніх ризиків. Вони становлять інструмент реалізації стратегічного бачення підприємства та забезпечення довготривалої конкурентоспроможності.

Формування економічної безпеки підприємства значною мірою визначається не лише внутрішніми, але й зовнішніми чинниками, які підприємство не може безпосередньо контролювати, але змушене враховувати у своїй стратегії. Зовнішнє середовище включає широке коло соціально-економічних, політичних, правових, технологічних та екологічних змінних, що взаємодіють з підприємством і створюють передумови для виникнення ризиків або можливостей.

Одним із найважливіших зовнішніх факторів є макроекономічне середовище, яке охоплює стан національної економіки, динаміку ВВП, рівень інфляції, процентні ставки, державні інвестиції та споживчі настрої. Усі ці компоненти безпосередньо впливають на попит, вартість ресурсів і платоспроможність клієнтів.

Високий рівень інфляції знижує купівельну спроможність, що може призвести до падіння обсягів реалізації продукції. Зміни у процентних ставках впливають на вартість позикового капіталу, зменшуючи або збільшуючи інвестиційну активність підприємства.

Політичне середовище включає стабільність державного управління, якість державної політики, наявність політичних ризиків, що мають вирішальний вплив на стратегічні рішення підприємств. Політична нестабільність або військові конфлікти підвищують рівень невизначеності та ускладнюють прогнозування бізнес-активності.

Правове середовище також суттєво впливає на рівень економічної безпеки підприємства. Недосконалість нормативно-правової бази, відсутність чітких механізмів правозахисту, корупція та судова непрозорість можуть значно ускладнити ведення бізнесу.

До критичних чинників також належить валютне регулювання, особливо для підприємств, що імпортують сировину чи експортують продукцію. Коливання валютного курсу створює ризики втрат, які ускладнюють фінансове планування.

Ще одним суттєвим зовнішнім чинником є конкурентний тиск, зумовлений діями інших гравців ринку, появою нових технологій, зниженням бар'єрів для входу в галузь. Активна конкуренція змушує підприємства постійно вдосконалювати продукцію та оптимізувати витрати.

Конкуренція на глобальному рівні також актуалізує потребу у підвищенні якості управління, впровадженні інновацій та формуванні стійких логістичних ланцюгів. Доступ до фінансування є визначальним чинником економічної життєздатності підприємств. Обмеженість джерел фінансування, високі ставки за кредитами, нестабільність банківської системи знижують інвестиційний потенціал підприємств. У багатьох країнах пострадянського простору обмежений розвиток фондового ринку ускладнює доступ до інструментів залучення капіталу, таких як облігації чи акції. Зовнішні ризики включають загрози природного, техногенного, соціального та економічного характеру, що виникають поза межами підприємства. Наприклад, глобальні економічні кризи, санкції, пандемії, зміни у законодавстві чи міжнародних торговельних угодах можуть призвести до суттєвих втрат.

Соціально-демографічна ситуація також впливає на функціонування підприємств, зокрема через зміну структури споживання, міграційні процеси, демографічне старіння населення та зміну трудових пріоритетів молоді. Скорочення чисельності працездатного населення або відтік кваліфікованих кадрів може створити дефіцит робочої сили, що знижує продуктивність і конкурентоспроможність підприємства.

Екологічні чинники набувають дедалі більшої актуальності в контексті впровадження стандартів сталого розвитку. Підприємства змушені адаптувати свою діяльність до екологічних вимог, що тягне за собою

витрати на модернізацію виробництва та екологічний аудит. Посилення вимог до екологічної безпеки продукції, зростання витрат на утилізацію відходів, необхідність впровадження систем екологічного менеджменту – усе це формує нові виклики. Під впливом глобалізації зростає міжгалузева та міжрегіональна конкуренція, що вимагає від підприємств адаптивності до швидкоплинних змін на міжнародному ринку. Технологічна трансформація змінює правила гри у більшості галузей, створюючи як загрози відставання, так і можливості цифрового прориву. Розвиток цифрових платформ, автоматизація та штучний інтелект впливають на бізнес-моделі, структуру ринку та вимоги до персоналу. Підприємства, які не інтегрують цифрові технології, ризикують втратити конкурентні переваги.

Отже, зовнішнє середовище є джерелом численних викликів, які не підлягають безпосередньому контролю, але мають вирішальний вплив на рівень економічної безпеки.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що структура ризиків має асиметричний характер, з переважанням зовнішніх неконтрольованих чинників, особливо у контексті воєнної агресії та енергетичної нестабільності. У цьому зв'язку проведено класифікацію факторів впливу на економічну безпеку за критерієм контролюваності (внутрішні/зовнішні), що дозволило сформулювати структурно-логічну модель взаємодії ризиків. Встановлено, що внутрішні ресурси підприємства (фінансова стійкість, інноваційність, якість управління) можуть бути використані як компенсаторні механізми для нейтралізації впливу зовнішніх загроз.

Література

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: [монографія]. Львів: Арал, 2008. 384 с.
2. Васюткіна Н.В., Ватащук В. В. Фактори впливу на формування системи економічної безпеки підприємства в умовах динамічності конкурентного середовища. Економіка та суспільство. Вип. 68. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-39>
3. Дідик А.М., Кузьмін О.Є., Ортинський В.Л., Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Ілляшенко О.В. Економічна безпека підприємства : підручник / за заг. ред А.М. Дідика. Львів : НУ «Львівська політехніка». ТзОВ «Видавнична група «Бухгалтери України», 2019. 624 с.
4. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / [Небава М. І., Міронова Ю.В.]. Вінниця : ВНТУ, 2017. 73 с.
5. Ковалевська А. В., Поспелов О. В. Визначення факторів впливу на рівень економічної безпеки малих підприємств у країні [Текст]. Бізнес Інформ. 2013. № 9. С. 111-118.
6. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія]. К. : Лібра, 2003. 280 с.
7. Малюта Л.Я. Інституційні детермінанти організаційного забезпечення економічної безпеки підприємств в контексті їх інноваційно-технологічного розвитку [Dissertation, Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя]. ELARTU. 2018. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/25899>
8. Мірошніченко О.В. Визначальні функції системи національної економічної безпеки. Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. 2007. № 12. С. 8–12.
9. Орлик О.В. Аналіз чинників впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків. Тренди та інновації в сучасній економіці : колективна монографія. Харків : ХНУБА, 2015. С. 154–165.
10. Феній, Н. (2024). ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ. Київський економічний науковий журнал, (4), 230-235. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-4-32>

References

1. Vasylytsiv, T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia* [Economic security of entrepreneurship in Ukraine: Strategy and mechanisms for strengthening]. Aral.
2. Vasiutkina, N. V., & Vatachuk, V. V. (2024). Faktory vplyvu na formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v umovakh dynamichnosti konkurentnoho seredovyscha [Factors influencing the formation of the enterprise's economic security system in a dynamic competitive environment]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society], (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-39>
3. Didyk, A. M. (Ed.). (2019). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: pidruchnyk* [Economic security of the enterprise: A textbook]. Lvivska politehnika National University.
4. Nebava, M. I., & Mironova, Yu. V. (2017). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: navchalnyi posibnyk* [Economic security of the enterprise: A textbook]. VNTU.
5. Kovalevska, A. V., & Pospelov, O. V. (2013). Vyznachennia faktoriv vplyvu na riven ekonomichnoi bezpeky malykh pidpriemstv u krainy [Determining the factors of influence on the level of economic security of small enterprises in the country]. *Biznes Inform* [Business Inform], (9), 111-118.
6. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., & Liashenko, O. M. (2003). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of the enterprise: Essence and mechanism of provision]. Libra.

7. Maliuta, L. Ya. (2018). *Instytutsiini determinanty orhanizatsiinoho zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv v konteksti yikh innovatsiino-tekhnologichnoho rozvytku* [Institutional determinants of the organizational support for the economic security of enterprises in the context of their innovation and technological development] [Doctoral dissertation, Ternopil Ivan Pului National Technical University]. ELARTU. <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/25899>
8. Miroshnychenko, O. V. (2007). Vyznachalni funktsii systemy natsionalnoi ekonomichnoi bezpeky [Defining functions of the national economic security system]. *Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky* [Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Volyn State University], (12), 8–12.
9. Orlyk, O. V. (2015). Analiz chynnykiv vplyvu na ekonomichnu bezpeku pidpriemstv ta metody zakhystu vid zahroz i neitralizatsii yikh naslidkiv [Analysis of factors influencing the economic security of enterprises and methods of protection against threats and neutralization of their consequences]. In *Trendy ta innovatsii v suchasni ekonomitsi* [Trends and innovations in the modern economy] (pp. 154–165). Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture.
10. Fenii, N. (2024). Faktory vplyvu na formuvannia ekonomichnoi bezpeky pererobnykh pidpriemstv Ukrainy [Factors of influence on the formation of economic security of processing enterprises of Ukraine]. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovi zhurnal* [Kyiv Economic Scientific Journal], (4), 230-235. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-4-32>